

El darrer port d'Antonio Gades

“Morir al compàs.” Això és l'únic que li demanava a la vida. Perquè la resta se l'havia guanyada a pols, a còpia de treball, d'esforç, talent i conseqüència. Morir bé, deixant les coses arreglades i “desaparèixer tranquil·lament”. Així ho volia i així ha estat. Antonio Gades era incinerat el passat 21 de juliol, sense fanfària i en el més estricte silenci. Només van seguir la no-cerimònia representants del cos diplomàtic cubà, encarregats després de traslladar les cendres de l'artista fins a l'illa caribenca: perquè a Cuba, tal com ell volia, s'escamparà definitivament la matèria darrera i els seus àtoms faran, potser, com qui res, instal·lats per sempre a la tauleta d'un bar de la plaça de la catedral, a l'Havana, on fa temps va decidir obrir oficina i d'on ara ja ningú no l'en mourà.

Antonio Esteve i Ródenas, que va néixer l'any 1936 –precisament– a Elda (Vinalopó Mitjà) i que temps després havia de ser conegut a tot el món com a Antonio Gades, va somoure amb l'elegància dels seus braços l'univers del flamenc: li va tornar, ras i curt, la dignitat.

Per comprendre Esteve-Gades cal conèixer-li l'origen. I l'origen és un pare que s'allista voluntari a l'exèrcit de la República i marxa a Madrid amb el batalló Octubre. I és la desfeta. La ferida oberta. El “pit a cositons” que tenia son pare i que va colpir l'amic pintor, anys a venir: “No és que el ferissen a la guerra: és que el van afusellar. I, després, li van pegar el tir de gràcia, que li va entrar per un ull i li va eixir pel darrere del cap. No es va morir”, explica l'alcoià Antoni Miró. I ho rebla: “Això no s'oblida. I el fill tampoc no ho va fer.”

Als onze anys, ja instal·lats tots a Madrid de feia temps, Antonio es posà a treballar. Sabia què era la gana compartida (del magre dinar d'una escola estatal, en

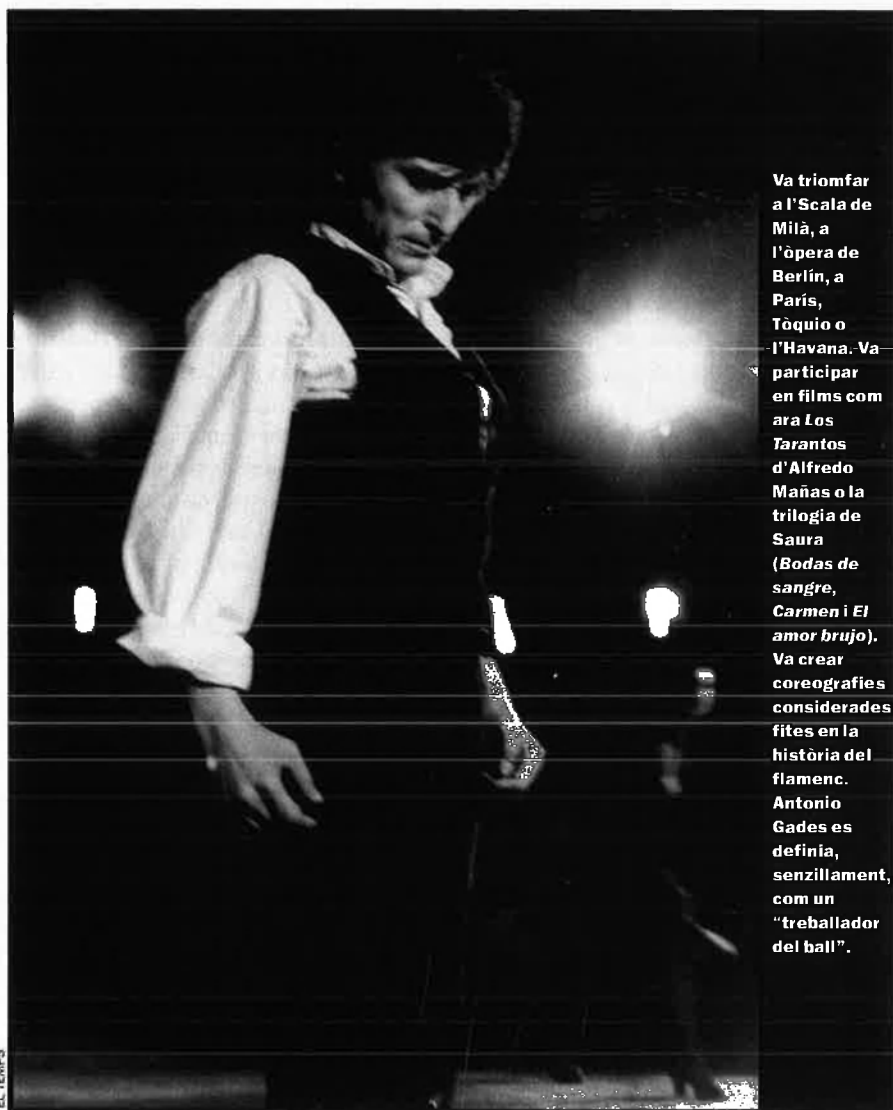
guardava la meitat per a la mare) i no hi va haver objeccions. Calia ajudar. I Antonio va fer una mica de tot: d'aprenent d'enquadernador en un diari madrileny (de 5 a 9.30; després repartia fruita), d'ajudant de fotògraf, de grum... D'aquella època i amb aquell uniforme, Gades en va dur sempre un retrat amb ell: per no oblidar-se els cognoms.

I, de cop, va arribar el ball. Val a dir que, abans, Antonio Esteve havia provat una mica de tot: el ciclisme, la boxa... el que fos: “Es tractava de buscar un camí que ens donara de menjar”, explicava molts anys després. Un orgue de maneta i una xiqueta amb qui poder arrambar van ser els elements que es van conjurar, un dia, per mostrar-li a l'Antonio que no li caldria posar-se els guants i rebre com una estora: diu que una veïna el va veure ballar, que li va dir que s'apuntés a una acadèmia, i que ell ho va fer.

Per plorar en un vàter. “Vaig tenir la sort d'aprendre d'uns mestres boníssims, la qual cosa crec que és el millor que et pot passar en aquesta vida.” Per això no li agradava que li plantifiquessin l'etiqueta d'“autodidacte”. Sempre i a tot arreu, tant si li ho preguntaven com si no, Gades va lluir, orgullós i agraït, el nom dels seus mestres. Perquè no és cert que nasquem ensenyats, repetia; perquè “la gent hauria de ser més humil” i reconèixer la saviesa que l'ha precedit i d'on ha tingut la sort de beure. Pel que fa al ball, hi ha Pilar López (que el va “descobrir” en un espectacle de varietats al Circo Price), Manolo Vargas, primer ballarí de la companyia, Vicente Escudero. I més, després: tot el que va poder compartir amb Carmen Amaya, amb Alicia Alonso. Per exemple.

Però al començament va ser Pilar López. Ella, a més de donar-li nom artístic (Gades: amb les arrels antigues de la ciutat de Cadis), li va ensenyar dues de les

Per conèixer el flamenc sense estereotips, per saber què és ballar i viure i saber morir “amb ètica”, cal conèixer Antonio Gades. La desaparició del ballarí i coreògraf ha deixat amics i amants de la dansa tal com quedava ell després d'un espectacle: “com un tambor buit”.

Va triomfar a l'Scala de Milà, a l'òpera de Berlín, a París, Tòquio o l'Havana. Va participar en films com ara *Los Tarantos* d'Alfredo Mañas o la trilogia de Saura (*Bodas de sangre*, *Carmen* i *El amor brujo*). Va crear coreografies considerades fites en la història del flamenc. Antonio Gades es definia, senzillament, com un "treballador del ball".

coses que havien de determinar intensament el seu treball artístic: primer, que "la dansa se sent cap a dins" i després –i sobretot– li va mostrar a posar "l'ètica abans que l'estètica". L'ètica del ball, és a dir: "Ballar conscient que estàs representant cultura i no un divertiment; lluitar per ser auster en la dansa i no buscar l'aplaudiment fàcil, sinó aprofundir en les coses." Perquè "molts ballarins no s'adonen que un pas és com la paraula: no és simplement perquè et vegem ballar bé o per donar-li gust al cos: és per dir alguna cosa". Per a Antonio Gades, el ball s'havia de sentir. La resta, era –és– pampalluga.

Lluís Cabrera, president de la Fundació Taller de Músics, ens destaca, precisament, el valor d'aquesta recerca incansable d'Antonio Gades: "Perseguia la bellesa. I ho feia, no ho oblidem, amb treball i estudi i més treball, que és l'única manera: la resta són romanços". En la crítica implacable envers la frivolitat amb què es presenten actualment alguns productes d'etiqueta "flamenca" coincideix Cabrera plenament amb les reflexions del mateix Gades: "Almenys que tinguen la decència de dir que això que fan està inspirat en el flamenc, però no que n'és una transformació", aclaria el ballarí amb severitat. I continuava: "Per transformar una *farruca*, de primer s'ha de saber ballar-la."

El coneixement, la necessitat vital d'aprendre van ser-li sempre una cons-

Carta a Antonio Gades

El 1979 jo tenia setze anys i en portava dotze trepitjant escenaris. Va arribar a València el BNE recent creat i dirigit per tu, mestre. Algú que et coneixia em va aconseguir una cita per parlar amb tu, l'endemà, a la porta d'artistes del Teatre Principal. Et vaig veure arribar de lluny, com a càmera lenta, com en l'irrepetible escena del duel de *Bodas de sangre*. Paralitzat per un moment, vaig tornar a casa, vaig organitzar les meues coses (vaig agafar les meues botes) i a la setmana següent me'n vaig anar a Madrid.

Vaig entrar a l'escola del BNE i vaig saber que, poc després, havies d'escollir un dels alumnes per cobrir un lloc a la Companyia. Un altre cop, et vaig veure avançar, un altre cop la mateixa sensació de paràlisi: mentre la teva figura desmanegada, enfundada en aquell jersei de coll alt de llana i aquells pantalons de pana avançava i s'agrandava, la meua es reduïa fins a desaparèixer. No sé què devies veure en mi, perquè malgrat que no en vaig encertar ni una en tota la prova, decidires que jo ocupara la plaça. Gràcies a això, vint-i-cinc anys després, algú em demana que tinga l'honor d'escriure sobre tu.

I tu representes, no sols en la meua carrera, sinó en la meua vida, un model a seguir. Em refereixo a l'ètica, a l'amor per la teua professió, al respecte cap als teus mestres, a l'avantguardisme de la teua obra, al perfeccionisme i a la disciplina, a la irrompible honradesa i fidelitat cap a tu mateix, cap a les teues idees i cap als que t'envoltaren.

Avui, en la teua absència, almenys queda la teua obra com a llum de guia per als perduts i com a espill on es vulga mirar tot aquell que estime i respecte la dansa com tu ho vas fer.

Com diu la cançó d'aquesta Cuba que tant vas estimar:

*Aquí se queda la clara,
la entrañable transperencia
de tu querida presencia,
compañero Antonio Gades.*

Fins sempre, mestre

Javier Latorre, exballarí, coreògraf i mestre de dansa

tant. I no només de dansa parlem, ara: de la vida. Es va submergir en el món de la cultura, de les avantguardes artístiques, i la seva curiositat se'n va amerar a consciència. "He tingut tanta sort de conèixer gent tan gran i tan humil –assenyalava–, que se'm fa impossible presumir o anar per la vida com si fóra algú important."

Gades explicava, per exemple, una gresca amb Picasso i Alberti: l'un disfressat amb unes tovalles; l'altre, recitant "El puente de las tetas"; i ell, ballant "per ací i per allà". De cop, li cal anar al lavabo. I allà, sol, li entra el vertigen: "Vaig ser conscient de qui eren les persones amb les quals estava aquella nit. Em vaig emocionar tant que, assegut al vàter, em vaig posar a plorar." Els altres el troben, li pregunten, ell es mig explica i Picasso li vent a un calbot: "Precisament perquè ets capaç de plorar en un vàter estem amb tu."

Luar 040. Potser sorprèn que algú que ha sotragat els fonaments del flamenc com ho ha fet Antonio Gades declari tranquil·lament que sí, que la dansa està bé, però que en realitat, el que li agrada de bo de veres és la mar. Des que la va descobrir, una tarda d'hivern a València, –i, amb cosa de dos anys que tenia s'hi va ficar, decidit, amb abric i tot–, que ja no se'n va poder desèixer. Sol, o amb algun amic, dalt del seu veler arribava a la plenitud. Por, dius? Sí, segur, en alguna tempesta: "Però la por es domina amb el coneixement."

Del nom del seu vaixell en treurem, a més, algunes claus per acabar de comprendre l'artista –i la persona–. Luar 040, li va posar, gens aleatòriament: Luar, que és Raül a l'inrevés, per Raúl Castro; 040, per un altre amic seu, a qui anomenaven "Zero a l'esquerra" i que, puntualitzava Gades, "valia més que quaranta de dreta".

Mai no va amagar-se les idees. Ni quan ja no estava de moda la ideologia ("Jo no vaig de comunista", explicava quan volia parlar de la seva amistat amb el poble cubà: "Jo sóc comunista"), ni quan el van fer director del Ballet Nacional Espanol: aleshores, començament dels vuitanta, va afirmar sense embuts que el "ballet espanyol", senzillament, no existia. El van acomiadar, és clar. Però ell no se'n va

Dalt, amb el seu amic Antoni Miró, que presentava una escultura amb torsos del ballari a la Universitat Politècnica de València; a sota, rebent de Fidel Castro l'Ordre José Martí, el passat 5 de Juny; Gades es declarava un home feliç.

desdir, del que pensava: quant a existir, "existeix la cultura catalana, i la basca, i la gallega... però d'aquestes cultures no se'n pot fer un esperanto".

Quan recorda aquest episodi en la vida de l'amic, a Antoni Miró se li escapa un riure suau: "Això va ser un poc culpa nostra." I és que, a cavall dels anys setanta i vuitanta va coincidir, a Altea (Marina Baixa) una quantitat important de talent. Allà s'hi havien instal·lat Antoni Miró, i Gades, i hi passaven temporades els seus amics (Ovidi Montllor, posem per cas). Continua Miró: "Ell ja tenia una certa vocació de *rojo separatista*, però allà el vam acabar d'arreglar." I així, Antonio Esteve va formar part de la llista electoral del BEAN (Bloc d'Esquerra d'Alliberament Nacional), la candidatura *ad hoc* de PSAN i BCT (Bloc Català de Treballa-

dors) per a les eleccions estatals del 1979. I Pepa Flores, que aleshores era la seva companya sentimental, va donar les joies que tenia (medalles franquistes atorgades a "Marisol" incloses) per a les campanyes del PSAN. I etcètera. Perquè, "precisament per ser internacionalista", raonava, "vull que cada poble s'identifiqui amb ell mateix, que defensi la seva cultura i que es pugui autogovernar com vulgui".

El compromís polític d'Antonio Gades es va concretar sempre en els fets: va ser "simpatipsan", militant del PCPE i després, en un reconeixement que rarament s'atorga a persones de fora del país, del Partit Comunista de Cuba. Com el Che Guevara.

Núria Cadenas